

Prof. dr PREDRAG ALEKSIĆ, Ekonomski fakultet Beograd

IDEJE OSNIVAČA NAUČNOG SOCIJALIZMA O UKLJUČIVANJU RADNIKA U UPRAVLJANJE DRUŠTVENIM POSLOVIMA

Korene najranijih ideja o humanijem društvu oslobođenom od eksploatacije i svakog vida potlačenosti i zavisnosti srećemo još u prvim fazama nastanka buržoaskog sistema. Nosioi tih prvih ideja bili su Tomas Mor i Tomazo Kampanela poznati u teoriji kao rani socijalisti-utopisti. Njihova shvatanja i kritike postojećeg društva, kao i shvatanja i kritike tzv. poznih socijalista-utopista Sen-Simona, Šarla Furijea i Roberta Ovena, koliko god da su odražavala težinu položaja potlačenih klasa i otkrivala perspektivu njihovog oslobođenja, nisu bila u stanju da objektivno izmene bilo šta u postojećem sistemu. Iako su im ideje bile prihvatljive i kritike postojećeg stanja realno odražavale klasne odnose, one nisu mogle da »ovladaju masama« jer nisu videle pravu »pokretačku snagu« koja treba te ideje da realizuje i pretvori ih u stvarnost.

a) *Ideje Marksa i Engelsa*

Polazeći od pozitivnih saznanja svojih prethodnika i njihovih kritičkih analiza, Marks i Engels, a kasnije i Lenjin, stavili su to »ubojito oružje« u ruke onoj snazi koja jedino može da putem socijalističke revolucije suštinski menja postojeće stanje, a to je radničkoj klasi.

Sa stupanjem Marksa i Engelsa na istorijsku pozornicu u prvoj polovini XIX stoleća, konstituiše se jedno novo učenje i novi pogled na svet i zakonitosti razvoja ljudskog društva. To učenje nije bazirano samo na kritičkoj analizi prethodnih društava, kao ni postojećeg društva, već na osnovu tih analiza otvara perspektive daljeg razvoja, prevazilazeći postojeće stanje i odnose.

To je učenje po svojoj sadržini duboko stvaralačko i živo jer predstavlja naučni izraz interesa potlačenih klasa, pre svega radničke klase.

Prvi put u istoriji razvoja ljudskog društva naučno se osmišljavaju osnovne zakonitosti razvoja ljudskog društva i neminovnost njegovog kvalitativnog menjanja u procesu neprekidnog kretanja. To upravo i daje snagu tom učenju »naučnog socijalizma«, jer na bazi analize razvoja društva u prethodnim fazama naučno dokazuje da je socijalizam neminovnost daljeg razvoja i ukazuje na prave snage koje treba da dovedu do novog kvalitativnog menjanja.

Za klasike naučnog socijalizma, za razliku od svih dosadašnjih sistema klasne istorije, socijalizam je jedini sistem koji suštinski menja položaj čoveka:

Pre svega to je sistem za sve slobodoljubive ljude koji žele da žive isključivo od rezultata svoga rada, a to znači za većinu;

To je sistem u kome se stvaraju uslovi za potpuno oslobođenje rada i čoveka;

To je sistem u kome se stvaraju humani odnosi zasnovani na poštovanju ličnosti pune slobode i ravnopravnosti;

To je sistem koji predstavlja prvu fazu besklasnog društva i školu komunizma, u kome treba da »izumru« i da se izžive svi ostaci klasne istorije zasnovani na eksploataciji, obespravljenoj, degradaciji i nepoštovanju ličnosti, da nestane svakog vida zavisnosti čoveka od čoveka i čoveka od države;

No, pored svega, to je i sistem u kome postoji još uvek niz društvenih protivrečnosti kako onih starih — nasleđenih, tako i onih koje se javljaju u razvoju socijalizma.

Ako su ovo osnovne premise socijalizma, a one bi to morale biti ako se želi izgrađivati društvo sa doslednim demokratskim socijalističkim odnosima, onda je razumljivo što je on postao svetski proces, što postaje nova epoha u razvoju ljudskog društva i što ima za sobom čitavo slobodoljubivo i progresivno čovečanstvo, bez obzira na stepen razvijenosti. Svi ti narodi opredeljujući se za socijalizam u procesu svoje ekonomske i političke emancipacije i oslobađanja od zavisnosti raznih porobljivača i kolonizatora, u njemu vide mogućnost da se oslobode svih onih vekovnih patnji i nepravdi kojima su bili izloženi, i da izgrade društvo u kome će živeti život dostojan čoveka.

Upravo tom i takvom sistemu naučnu podlogu su dali klasici naučnog socijalizma Marks i Engels u čitavom svom opusu. Međutim, ono što ih bitno razlikuje od prethodnika tzv. socijalista-utopista jeste učenje o objektivnim mogućnostima prelaska iz starog u novo društvo. Njihovo učenje otkriva zakonitosti tog prelaska u krilu postojećeg kapitalističkog društva i u protivurečnostima njegovog razvoja. Ono je izdržalo i probu vremena i u praksi se verifikuje i obogaćuje novim iskustvima, što naučni socijalizam čini aktuelnim i realnim društvenim sistemom.

Klasici naučnog socijalizma u radničkoj klasi nisu videli samo obespravljenu i ugnjetenu klasu već i najrevolucionarniju snagu koja jedino može da dovede do kvalitativnog menjanja postojećeg

klasnog sistema i bitno izmeni svoj položaj. Za njih je radnička klasa najsvesnija i najprogresivnija snaga u okrilju buržoaskog društva.

Marks u predgovoru za »Prilog kritici političke ekonomije« otkriva neminovnost prolaznosti kapitalističkog sistema i otkriva realne snage koje mogu da dovedu do kvalitativnog menjanja ka socijalističkom društvu.

»... Na izvesnom stupnju svoga razvitka dolaze materijalne proizvodne snage društva u protivrečje s postojećim odnosima proizvodnje, ili, što je samo radni izraz za to, sa odnosima svojine u čijem su se okviru dotle kretale. Iz oblika razvijanja proizvodnih snaga ti se odnosi pretvaraju u njihove okove. Tada nastupa epoha socijalne revolucije«.¹

Polazeći od ovih Marksovih premisa Engels ističe odlučujuću ulogu u kvalitativnom menjanju kapitalističkih produkcionih odnosa koju u tom ima radnička klasa. Uz to ukazuje da ona tu ulogu može ostvariti putem proleterske revolucije i diktature proletarijata.

Kada radnička klasa u procesu svoje emancipacije od »klase po sebi« preraste u »klasu za sebe«, tada postaje realna društvena snaga. U vezi s tim Marks i Engels u »Komunističkom manifestu« ističu:

»Kada u toku razvitka budu iščezle klasne razlike i cela proizvodnja bude koncentrisana u rukama udruženih individua, javna vlast izgubiće politički karakter... Na mesto starog buržoaskog društva sa njegovim klasama i klasnim suprotnostima, stupa udruživanje u kome je slobodni razvitak svakog pojedinca uslov slobodnog razvitka za sve«.²

Od posebnog su značaja za dalji razvoj socijalističke misli i izgradnju socijalističkih društvenih odnosa Marksovi zaključci do kojih je došao analizirajući Parisku komunu. U svom delu »Građanski rat u Francuskoj« Marks konstatuje da je Pariska komuna predstavljala »krajnje elastični politički oblik, dok su svi pređašnji oblici vlade bili izrazito ugnjetački. Njena prava tajna bila je ova: ona je po suštini svojoj bila vlada radničke klase, rezultat borbe proizvođačke klase protiv prisvajačke klase, ona je bila, najzad, pronađeni politički oblik pod kojim se moglo izvršiti ekonomsko oslobođenje rada... ona je htela da individualnu svojinu učini stvarnošću pretvarajući sredstva za proizvodnju, zemlju i kapital, — koji sada pre svega predstavljaju sredstva za porobljavanje i eksploataciju rada, — u puka oruđa slobodnog i udruženog rada... radnička klasa »mora, s jedne strane, ukloniti celu staru mašineriju ugnje-

¹ Karl Marks, Razgovor za »Prilog kritici političke ekonomije«, Bgd. 1949, str 337—338.

² Karl Marks — Fridrih Engels, Izabrana dela, »Kultura«, Beograd, 1950, str. 34.

tavanja... a s druge strane se mora osigurati protiv svojih vlastitih predstavnika i činovnika, proglašavajući da svi oni bez ikakvog izuzetka mogu u svako doba biti smenjeni«. ³

Pišući na istu temu — o socijalističkom društvu — Engels u delu »Razvitak socijalizma od utopije do nauke« piše:

»Protivrečnosti se razrešavaju: proletarijat uzima društvenu vlast u svoje ruke i pretvara pomoću te vlasti društvena sredstva za proizvodnju... u društveno vlasništvo. Tim aktom on oslobađa sredstva za proizvodnju njihovog dosadašnjeg svojstva kao kapitala i daje njihovom društvenom karakteru punu slobodu razvoja. Društvena proizvodnja po unapred utvrđenom planu postaje od sada moguća. Razvitak proizvodnje čini dalji opstanak raznih društvenih klasa anahroničnim. U onoj meri u kojoj iščezava anarhija društvene proizvodnje, u toj meri izumire i politički autoritet države. Ljudi koji su najzad postali gospodari svog vlastitog društvenog života, postaju time ujedno i gospodari prirode, gospodari sami sebe — postaju slobodni«. ⁴

U istom delu govoreći o mestu i ulozi države u socijalizmu Engels ukazuje na njenu prolaznost i suvišnost na sledeći način »Prvi akt u kome država stvarno istupa kao predstavnik celog društva — uzimanje u svoje vlasništvo sredstava za proizvodnju u ime društva — ujedno je i njen poslednji samostalni akt kao države. Mešanje državne vlasti u društvene odnose postaje u jednoj oblasti za drugom izlišno i onda sama po sebi prestaje. Namesto vladavine nad ljudima dolazi upravljanje stvarima i rukovođenje procesom proizvodnje. Država se ne ukida, ona odumire.« ⁵

Engels je posebno u delu »Poreklo porodice, svojine i države« ukazao na postojanje države kao istorijske kategorije, i na njenu klasnu sadržinu i neminovnost njenog odumiranja sa odumiranjem klasnih sadržaja društva.

»Država, dakle, ne postoji od vankada. Bilo je društava koja su izlazila na kraj i bez nje i koja nisu imala ni pojma o državi i o državnoj vlasti. Na određenom stupnju ekonomskog razvoja koji je bio nužno povezan sa procesom društva na klase, država je usled ovog rascepa postala nužnost. Sada se približavamo brzim koracima razvojnom stupnju proizvodnje na kome postojanje klasa ne samo što će prestati da bude nužnost, već će postati stvarna smetnja proizvodnji. One će nestati isto tako neminovno kao što su nestale ranije klase i sa kojima će neminovno nestati i država.

Društvo koje će iznova organizovati proizvodnju na osnovu slobodne i jednake asocijacije građana premestiće celu državnu mašinu tamo gde će joj tada biti mesto: u muzej starine, pored kolovrata i bronzane sekire«. ⁶

³ K. Marks — F. Engels, *ibid.*, str. 461.

⁴ K. Marks — F. Engels, *ibid.*, str. 144.

⁵ K. Marks—F. Engels, *ibid.*, str. 144—147.

⁶ K. Marks—F. Engels, *ibid.*, str. 159—162.

Iz napred iznetih stavova Marksa i Engelsa vidi se da za njih ni diktatura proletarijata ni socijalistička država nisu institucije koje predstavljaju krajnji cilj u borbi radničke klase, već samo prolazne forme ka asocijaciji proizvođača i konačnom uspostavljanju viasti radničke klase nad rezultatima svoga rada i ostvarivanju potpune slobode za sve. Za njih je socijalistička država sa punom socijalističkom demokratijom samo prelazna faza ka besklasnom društvu. To je period u kome kroz proces ostvarivanja socijalističke demokratije treba da izumru sve klasne protivurečnosti nasleđene iz prethodnih formacija.

Od posebnog su značaja za razmatranje postavljenog pitanja Lenjinovi stavovi i pokušaj aplikacije učenja njegovih prethodnika na konkretne uslove u kojima je on živio i organizovao socijalističku oktobarsku revoluciju.

b) *Lenjinove ideje*

Sveukupnost misaone i praktične delatnosti Vladimira Iljiča Lenjina takva je i tolika da danas, sa poštovanjem dostojnim Lenjinova imena, o njemu i njegovom delu mogu podjednako da govore i obični ljudi prakse svih kontinenata kojima je Lenjin na srcu, i mislioci istorije, ekonomije, filozofije i književnosti, državnici i političari, ljudi nauke i teorije i ljudi akcije, i teoretičari i praktičari. A, povrh svega, reč čovek je sa Lenjinom dobila pravi i najdublji smisao.

Lenjin je ličnost koja je prva realizovala Marksove ideje u praksi. Oktobarskom revolucijom on je označio početak ostvarivanja Marksova učenja o socijalističkoj revoluciji. Nema progresivnog pokreta i akcije radničke klase koji se nijesu napajali idejama osnivača naučnog socijalizma Marksa i Engelsa i konkretnim primerima realizacija tih ideja od strane njihovog najdoslednijeg sledbenika Lenjina.

Lenjinova genijalnost je utoliko veća što je umeo revolucionarnu teoriju da pretvori u revolucionarnu praksu. On je umeo da uvidi pravi trenutak kada treba organizovano radničku klasu, tu neuništivu snagu, povesti u poslednji odlučni boj za njeno konačno socijalno oslobođenje. Njegove reči upućene članovima CK neposredno uoči oktobarske revolucije (»Istorija neće oprostiti oklevanje revolucionarima koji su mogli pobediti danas (i danas će sigurno pobediti), a rizikovali su da sutra izgube mnogo, rizikovali da izgube sve«⁷) upravo su upozoravale na potrebu izbora pravog istorijskog i političkog trenutka kada treba zadati vladajućoj buržoaziji odlučujući udarac.

Lenjin kao dosledni sledbenik Marksovih ideja i čovek koji je svojim revolucionarnim stvaralaštvom najneposrednije doprineo nji-

⁷ V. I. Lenjin, Izabrana dela, tom II, knj. I, str. 141, izdanje »Kultura«, 1950.

honom realizovanju, ne samo što se borio za doslednost primene Marksovih ideja i očuvanje čistote njegove misli već je bio i nepoštedan borac protiv svih špekulacija sa tim idejama i na taj način otkrivao sve što je najsadržajnije u njima. Nepoštedno se borio protiv dogmatiziranog marksizma kao posebnog vida njegovog osiromašenja.

Kada se Lenjinova ideja dosledno prati, nužno se nameće zaključak da je on diktaturu proletarijata ne samo shvatao kao oblik vladavine radničke klase već je to shvatanje pretvorio u delo. Otuda je on braneci Marksovu ideju od raznih oportunističkih i falsifikatora ukazivao upravo na ono što je u toj ideji najsnažnije i najsadržajnije. »Ko priznaje samo klasnu borbu« — kaže Lenjin — »taj još nije marksist, taj još uvek može ostajati u granicama buržoaske politike... Marksist je samo onaj ko proširuje priznavanje klasne borbe do priznavanja diktature proletarijata.«⁸ Diktatura proletarijata za njega je oblik političke i ekonomske vladavine radničke klase koja treba da obezbedi da se radnička klasa učvrsti na vlasti, da bi odmah počela prestajati da bude vlast, prestati da bude sredstvo za prinudu, a pogotovu da ne bude nikada diktatura pojedinca već da ostane onoliko koliko je neophodno diktatura klase — koja je u većini nad drugom klasom koja je u manjini.

Evolucija Lenjinove misli o uključivanju širokih masa u upravljanje može se pratiti kroz celokupne njegove radove pre, u toku i posle revolucije, ali ipak one su najsnažnije izražene u delu »Država i revolucija«, pisanim neposredno pred oktobarsku revoluciju ili, bolje rečeno, između februarske i oktobarske revolucije 1917, i u radu »Naredni zadaci sovjetske vlasti«, pisanom neposredno posle oktobarske revolucije, aprila 1918.

Ionako suočen sa konkretnom situacijom koja se bitno razlikuje od uslova u kojima su nastali ovi radovi, Lenjin ostaje dosledan svojim idejama i idejama klasika o uključivanju širokih masa u upravljanje državom i radnika u upravljanje proizvodnjom, mada mnogi u specifičnim formama kroz koje je bilo nužno sprovesti proklamovane ideje vide Lenjinovo odstupanje od njegovih stavova i pokušavaju da u tome vide nerealnost postavljenih ciljeva. Međutim, ako se kontinuirano prate čitav ovaj period i uslovi u kojima je nastajala nova sovjetska vlast, ne može se izvući zaključak koji bi bio protivurečan osnovnoj Lenjinovoj ideji.

Iz savremene historiografije može se zaključiti da je oko 40 odsto radničke klase u toku građanskog rata bilo angažovano iz redova sitne buržoazije i seljaštva i da je u toku revolucije došlo do promene socijalne strukture i porasta radničke klase na račun drugih slojeva, da bi se posle revolucije, naročito u periodu borbe sa intervencionistima, ponovo menjala socijalna struktura na štetu radničke klase (zbog zatvaranja fabrika, gladi koja je mnoge oterala na selo). To

⁸ V. I. Lenjin, Izabrana dela, tom II, knj. I, str. 166.

smanjenje je bilo vrlo značajno za ondašnji položaj mlade sovjetske republike, jer je od 2 596 000 radnika u krupnim preduzećima 1917. godine ostalo svega 1 185 000 u 1921, ili oko 54% manje. Lenjin je pisao »od vremena rata fabrički radnici u Rusiji postali su mnogo manje proleterski po sastavu nego ranije, jer su za vreme rata u fabrike došli oni koji su hteli da se sklone od vojne službe.⁹ Ili, polemisući sa neprihvatljivim političkim zaključcima tzv. »radničke opozicije« 1921. godine na sledeći način je opisao ovo stanje: »... naš proletarijat je svojim većim delom deklarisan... nečuvene krize, zatvaranje fabrika, doveli su do toga da su ljudi bežali od gladi; radnici su jednostavno napuštali fabrike, morali su da se smeste na selo i prestajali da budu radnici.«¹⁰

Njega nisu propratni neuspesi i teškoće razočaravali, već, na protiv, uveravali su ga u težnji da radničkoj klasi pruži još snažnije oružje u borbi za ostvarenje njenih ciljeva.

Lenjin svoju orijentaciju na socijalističku revoluciju nije zasni-
vao na analizi razvijenog kapitalističkog društva koje bi razvijenošću proizvodnih snaga doprinelo da prelaz u socijalizam bude bezbolniji, već na analizi jednog ekonomski nerazvijenog društva, ali sa razvi-
jenim društvenim protivurečnostima koje ne može razrešiti nijedna društvena snaga, osim radničke klase.

Razrešavanje je ove protivurečnosti i prvi korak ka socijalizmu. U ovakvoj izraženoj protivurečnosti osnovnih društvenih klasa nije bilo teško osvojiti vlast već se održati na vlasti i rešiti one brojne probleme koji su i uslovlili revoluciju.

U proglasu »Stanovništvu« Lenjin je pozivao: »Drugovi radnici, vojnici, seljaci, svi trudbenici! Uzimajte vlast u ruke svojih sovjeta. Pazite, čuvajte, kao zenicu oka, zemlju, hleb, fabrike, oruđa, produkte, transport, sve će to od sada biti isključivo vaša opštenarodna svojina.... Upamtite, da Vi sami sada upravljate državom. Niko vam neće pomoći ako se vi sami ne objedinite i ne uzmete sve poslove države u svoje ruke«.

Ovaj poziv nije bio demagoško obećanje i fraza. To je postala stvarnost. Radničke mase preko svojih sovjeta i radničko-seljačkih i vojnih deputata samostalno su rešavale sva pitanja na svojim teritorijama.

Razvoj samoupravljanja sa stanovišta realizovanja Lenjinovih ideja može se pratiti u nekoliko faza i kroz nekoliko oblika koji su se afirmisali u doba revolucionarnog preobražaja, pre, u toku i neposredno posle revolucije.

Februarska revolucija 1917. iako nije uspešno okončana, imala je za posledicu novi oblik organizacije borbe radničke klase u formi konstituisanja fabričko-zavodskih komiteta. Ovi komiteti su formirani u situaciji kada su se omrzuta buržoazija i njene sluge posle izbijanja februarske revolucije razbežali bojeći se odmazde.

⁹ Sočinjenja IV izdanje, knj. XXXIII, str. 228.

¹⁰ Sočinjenja IV izdanje, knj. XXXII, str. 176.

Fabričko-zavodski komiteti, koji su se brzo formirali po celoj Rusiji, postali su prvi oblik neposredne radničke uprave u uslovima postojanja političke vlasti buržoazije. Komiteti su brzo postali popularni i prihvatljivi za većinu radnika, pre svega zbog činjenice što su to bili izborni organi u kojima su zastupljeni svi radnici, a ne samo neki njihovi delovi, kao što je bio slučaj sa sindikatima, koji su bili organizovani po profesijama i okupljali pretežno kvalifikovane i visokokvalifikovane radnike.

Ovo je bila organizacija koja je efikasnije okupljala radnike raznih opredeljenja u borbi za ekonomska i politička prava.

Aktivnost fabričko-zavodskih komiteta bila je pod snažnim pritiskom i nailazila je na snažan otpor buržoazije. Privremena buržoaska vlada pokušava da zakonskim propisima ograniči polje aktivnosti fabričko-zavodskih komiteta i da tu aktivnost usmerava.

Suprotstavljanje buržoazije nije obeshrabrivalo radničku klasu, već je još više doprinosilo njenoj aktivnosti, pre svega radi ujedinjavanja i međusobnog povezivanja fabričko-zavodskih komiteta preko stvaranja regionalnih organa ovih komiteta kao koordinacionih tela.

Kao rezultat ove akcije, maja 1917. u Petrogradu se organizuje prva konferencija fabričko-zavodskih komiteta na kojoj se bira i Centralni sovjet fabričko-zavodskih komiteta. Rezolucija ove konferencije, koju je napisao Lenjin, naročito insistira na stvaranju radničke kontrole koja bi imala za glavni cilj spasavanje od postojećeg haotičnog stanja u privredi, za što su postojeći birokratski aparat i ustanove, u kojima sedi pretežno buržoazija, nesposobni. »Put ka spasavanju od katastrofe leži samo u stvaranju radničke kontrole nad proizvodnjom i raspodelom artikala« ističe se u Rezoluciji. Treba podvući da su ovi prvi pokušaji radničke klase za osvajanje političke, pa, sledstveno tome, i ekonomske vlasti, nailazili na snažan otpor i menjševika bilo u vidu suprotstavljanja radničkoj kontroli uopšte, bilo u sužavanju njene aktivnosti na periferne nadležnosti.

Radnička kontrola je bila različito shvatana od pripadnika raznih struja u radničkom pokretu Rusije. Međutim, u praksi ona je obuhvatala sve vidove učešća radnika u upravljanju proizvodnjom.

Najčešće se ova kontrola svodila na kontrolu procesa rada u kojem su glavnu ulogu organizatora proizvodnje imali vlasnici i država, a radnici su preko svojih organa kontrolisali da ne budu okrnjeni njihovi interesi. Ta pasivna kontrola sve je više prelazila u aktivnu i sve više se mešala u poslove organizacije i proizvodnje.

Posle pobeđe oktobarske revolucije nastaje nova faza u razvoju učešća radnika u upravljanju, a posebno za radničku kontrolu. Politička vlast se nalazi u rukama radničke klase, organi radničke kontrole postaju »instrument nove vlasti«. U proglašima koji su često izdavani od strane sindikata pojedinih fabrika istican je značaj i davana podrška »dekretu o radničkoj kontroli«. »Ovaj dekret

stavlja radničku klasu ne samo u položaj proizvođača, nego i u položaj organizatora proizvodnje«, kaže se u proglasu Sindikata tekstilaca Moskve radnicima.

Posle nacionalizacije u privredi koncem 1917. i početkom 1918, menja se i sistem upravljanja privredom. Novi sistem još konkretnije i potpunije omogućava radnicima da neposredno upravljaju svim poslovima u preduzećima u kojima rade.

Radnici konstituišu razne organe u kojima se nalaze uglavnom oni koji su neposredno zaposleni. Ti organi se različito zovu ali im je cilj isti. Negde su to »poslovni sovjeti« negde »administrativno-upravne komisije« ili »radničke direkcije«. Mandat ovih tela je kratak — od 6 meseci do godine dana, što je i razumljivo kada se ima u vidu konkretna ekonomska i politička situacija u kojoj se zemlja nalazila. U ovim organima sa 2/3 su zastupljeni radnici, a sa 1/3 službenici i tehnička inteligencija.

Rasplamsavanje građanskog rata i intervencije stavilo je proletersku vlast pred vrlo teške ekonomske probleme. U prvoj fazi građanskog rata intervencionisti su okupirali oko 4/5 zemlje i to one delove teritorije na kojima se pretežno nalazila sirovinaska baza i žitnica zemlje. Sve ovo imalo je za posledicu da se, pored intervencionista i kontrarevolucije, javi i treći neprijatelj radničke klase, koji je snažno usporavao brži proces konstituisanja diktature proletarijata. Reč je o gladi.

Takva situacija u zemlji uslovlila je da se pređe na novi sistem organizovane privrede i upravljanja njome. Dolazi do krajnje centralizovanog sistema organizacije i upravljanja privredom, tzv. ratnog komunizma, gde su prisutne vojne metode rukovođenja privredom, pre svega nekim granama, kao što je transport industrije. Na ovaj način se želi da se do krajnjih granica racionalno iskoriste kapaciteti koji ni približno ne mogu da zadovolje ni najosnovnije potrebe stanovništva.

Bilo bi pogrešno na osnovu Lenjinovih stavova o demokratskom centralizmu zaključivati da je Lenjin bio protiv samoupravljanja, a pogotovu ako bi se njegova ideja i čitavo njegovo učenje svodilo na jedan specifičan period, kada je on, zbog konkretnih situacija, insistirao na »jednonačaliju« kao formi koja doprinosi efikasnosti izvršavanja kolektivno donetih zaključaka. Upravo, čak i jednonačalije, iako se može označiti kao korak nazad, treba gledati u kontekstu čitave situacije kako ga je upravo Lenjin zamišljao, a ne kako je nekome odgovaralo, i odgovara čak i danas, da ga interpretira.

Demokratski centralizam za Lenjina nije prevashodno centralistički sistem upravljanja u kome se teritorijalne društveno-političke zajednice i radne organizacije javljaju samo kao objekt direktnog rukovođenja viših organa. Naprotiv, on u demokratskom centralizmu vidi najpotpuniju slobodu u izgrađivanju raznovrsnih oblika i metoda države i društveno-ekonomskog života. Za Lenjina su birokratizam i šematizam antipodi demokratskom centralizmu.

On vidi potrebu da se demokratski centralizam realizuje pre svega u oblasti privrede radi njenog skladnog i efikasnog razvoja. »U isto vreme centralizam shvaćen u zaista demokratskom smislu« — ističe Lenjin — »predstavlja mogućnost koju je istorija sada prvi put stvorila, potpunog i nesmetanog razvitka ne samo lokalnih osobenosti nego i lokalne preduzimljivosti, lokalne inicijative, raznovrsnosti puteva, metoda i sredstava kretanja ka opštem cilju.«

Međutim, ovakva sistem upravljanja i organizovanja privrede pretilo da dovede do birokratizacije aparata i njegovog »otuđenja« od interesa radničke klase. Uviđajući tu opasnost a smatrajući birokratizam i birokratiziranu državu posebnom opasnošću za mladu proletersku vlast Lenjin je posebno insistirao na VIII kongresu Partije, marta 1919, na odgovornosti onih kojima su poverene određene funkcije i na njihovoj smenljivosti, kako bi svi trudbenici postepeno prošli kroz sistem samoupravljanja.

Pobeda oktobarske socijalističke revolucije u suštini je omogućila radničkoj klasi da preuzme političku i ekonomsku vlast i bude subjekt u toj vlasti. Forme neposrednog i posrednog učešća u upravljanju privredom i društvom u celini zavisile su od konkretnih uslova u kojima su one i nastajale i menjale se. Nekad su to bili fabričko-zavodski komiteti, nekad radnička kontrola, nekad sovjeti, nekad predstavnici radnika demokratski izabраниh u više forume, ali cilj i suština bili su isti — neposredna socijalistička demokratija.

Lenjinova koncepcija budućih socijalističkih društvenih odnosa nalazi se, poput Marksove i Engelsove, duboko u analizi kapitalističkih društvenih odnosa i u njihovoj kritici. Kao što je poznato, klasici naučnog socijalizma nisu se zadržavali samo na kritici postojećih kapitalističkih društvenih odnosa i svim negativnim aspektima tih odnosa sa stanovišta radničke klase, već su im to bile polazne osnove da bi dokazali neminovnost propasti tih odnosa. Da bi odmah ponudili i rešenja i ukazali ne perspektivu daljeg razvoja društva.

Lenjin je genijalnošću arhitekta i sigurnošću statičara projektovao i fundirao temelje novog društva i u grčevitoj borbi sa starim, preživelim društvenim odnosima, trasirao put tom novom društvu. Lenjin je bio ličnost koja je ne samo u teoriji već i u praksi otvorila novu pravu istoriju ljudskog društva u nju zakoračila. On se nije borio samo protiv buržoaskog sistema već i protiv socijal-demokrata, menjševika i drugih oportunističkih i anarholiberalističkih shvatanja.

Još neposredno pre revolucije, a posebno u njenom toku i posle, Lenjin je upozoravao radničku klasu da proces izgradnje socijalizma nije nimalo lak, da nije dovoljno samo osvojiti vlast već treba organizovati novo društvo na ruševinama celokupnog političkog i društvenog sistema buržoaskog društva, da je radnička klasa više pripremana za revolucionarnu borbu u procesu osvajanja vlasti nego što je (pre svega, stručno, obrazovno i kulturno) pripremana da gradi novo, humanije društvo. On je isticao da proces izgradnje soci-

jalizma neće biti ni vremenski kratak, da se on ne može zasnivati na dekretima revolucionarne vlasti, već prvenstveno na svesnoj akciji svih članova društva. Posebno zaslužuju pažnju njegovi realistički stavovi i borba protiv svake vrste idealiziranja objektivnog stanja. On je bio svestan hendikepa u kojem se nalazi zemlja sa niskim nivoom razvoja proizvodnih snaga a u kojoj je došlo do pobeđe socijalističke revolucije kao i svega što staro društvo ostavlja u nasleđe novom (nepismenost, nizak kulturni nivo, ekonomska zaostalost, sitnosopstvenička psihologija).

Lenjin je bio svestan činjenice da se osloboditi od svega ovoga može ne kabinetiskim obučavanjem kadrova i kabinetiski prosvetiteljskim radom, već u prvom redu, u konkretnoj akciji, koja mora biti tako sinhronizovana da čitav narod bude istovremeno i vlast i narod i radnik i proizvođač i upravljač, da bi svi bili vlast i da, opet, ne bi niko bio vlast.

»Od onog trenutka kada svi članovi društva, ili bar njegova ogromna većina, sami nauče da upravljaju državom, sami uzmu tu stvar u svoje ruke . . .« pisao je Lenjin, u »Državi i revoluciji« — »od tog trenutka počće da iščezava potreba za svakim upravljanjem uopšte. Što je punija demokratija, to je bliži trenutak kada će ona postati nepotrebna. Što je demokratičnija 'država' koja se sastoji iz naoružanih radnika i koji 'već nije država u pravom smislu reči', to brže počinje da odumire svaka država.«¹¹

»Naš cilj je stoprocentno privlačenje sirotinje praktičnom učešću u upravljanju i raznovrsni koraci za ostvarenje toga — ukoliko raznovrsniji, utoliko bolji — moraju se brižljivo registrovati, proučavati, sistematizovati, proveravati na širem iskustvu i ozakonjivati.«¹²

Ovakvo Lenjinovo oslanjanje na mase, na njihovo stvaralaštvo i, posebno, angažovanje u upravljanju nije parola političkog trenutka već suština njegove koncepcije socijalističkog društveno-političkog uređenja. To je polazna osnova njegovog pristupa realizaciji marksističke postavke o državi prelaznog perioda, o odumirućoj državi u socijalizmu.

On je bio svestan težine ostvarenja ove ideje ali nije propuštao da stalno ističe značaj uključivanja svih radnih ljudi u upravljanje državom. Često je isticao da socijalizam ne može da izgradi manjina — partija, već desetina miliona ljudi koji treba da se odmah angažuju u svakodnevnom praktičnom radu, »a ne učeći se tome iz knjige i predavanja«.

Koliko se Lenjin borio za realizaciju proklamovanih načela uključivanja radničke klase i građana u upravljanju društvenim poslovima, može se najkonkretnije pratiti kroz njegovu borbu protiv birokratizma, birokratskog centralizma i zloupotreba jednonačalija, odnosno njegovog izrođavanja u autokratstvo.

¹¹ Izabrana dela, V. I. Lenjin, tom II, knjiga I, str. 217, »Kultura« 1950.

¹² V. I. Lenjin, Izabrana dela, tom II, knjiga I, str. 360, »Kultura« 1950.

Borba protiv ovih pojava značila je konstituisanje i afirmisanje nove države kojom će upravljati svi oni koji su se i borili za njeno stvaranje, a ne grupe kvalifikovanih i otuđenih činovnika.

Lenjin je u dobro organizovanoj državi i njenom aparatu, sposobnom da odgovori osnovnim zadacima nove vlasti, video mogućnost da se vlast radnog naroda ne zloupotrebljava i da bude pod stalnom kontrolom onih čije interese odražava.

Otuda, kada je došao na čelo sovjetske vlade, Lenjin je, skupa sa svim političkim, privrednim i vojnim problemima, rešavao i problem usavršavanja aktivnosti organa rukovođenja i upravljanja sovjetskom državom. On je shvatio da čak i najpravilnija rešenja sovjetskih organa ostaju nedovršena i da ničemu ne vode ako za njihovu realizaciju ne budu stvoreni preduslovi u vidu državnog aparata, koji je dobro organizovan i dobro funkcioniše, koji je elastičan i u uskoj vezi sa radnim masama. Lenjin je smatrao da je neophodno da se bavi ne samo programima, principijelnim problemima rukovođenja, nego i posebnim konkretnim problemima pojedinih karika upravljačkog aparata, naročito kada se pokaže da je konkretni slučaj manifestacija nekog značajnog opšteg problema.

Lenjinova nastojanja, čiji je cilj bio usavršavanje delatnosti državnog aparata, usko su isprepletena sa njegovom strasnom upornom borbom protiv birokratizma. Čak bi se moglo reći da se radilo o dva aspekta jedne iste pojave. Borba protiv birokratizma bila je za Lenjina nedeljivi deo njegovog stremjenja da digne nivo rada državnog aparata. Lenjin je u birokratizmu video najveću opasnost za rukovodilačku i upravljačku delatnost u socijalističkom društvu, i smatrao je da nepostojanje sistematske borbe protiv birokratizma predstavlja opasnost i podriva temelje socijalističkog privrednog organizma.

On glavne karakteristike birokratizma vidi u tome što državni aparat i njegovi radnici zauzimaju vladajući privilegovan i izdvojen položaj u odnosu na narod i što delatnost toga aparata i čak postojanje njegovih pojedinih karika predstavlja cilj samome sebi. Birokratizam je glavni neprijatelj socijalističkog demokratizma.

Mnogo pre nego što je radnička klasa došla na vlast, Lenjin je obraćao pažnju na opasnost koja je tada počela da se javlja unutar partije i radničkih sindikalnih organizacija, u redovima radnika i njihovog aparata. Još i tada, kada je pred njim stajao zadatak da otkrije birokratske korene karijerizma u radničkom pokretu, Lenjin je definisao birokratizam kao »potčinjavanje interesa rada interesima karijere, obraćanje izuzetne pažnje u nosnim službama i ignorisanja rada...«¹³. U svom delu »Država i revolucija«, u kome objašnjava suštinu birokratizma, Lenjin govori o »birokratizaciji« proleterskih činovnika. Ako je radnički pokret bio izložen birokratizmu još pre revolucije, utoliko je rasprostranjenija i ozbiljnija

¹³ V. I. Lenjin, Soč., VIII, str. 351.

ta opasnost u periodu kada državna vlast prelazi u ruke radničke klase i njene revolucionarne partije.

Birokratizam je posle svrgavanja vlasti buržoazije nastavio da uporno živi, iz mnogih razloga. Pre svega, zato što se njegovi koreni nalaze »u prošlosti, koja iako je postavljena na glavu, ipak nije iskorenjena«.¹⁴ Ne malu ulogu kod mnogih ljudi koji se nalaze u zarobljeništvu starog, malograđanskog, individualističkog mišljenja i morala i koji nisu idejni stoici, igra i opojan i izopačeni osećaj vlasti koji izaziva vrtoglavicu. Oni vrlo brzo zaboravljaju svoje poreklo i one koji su im poklonili poverenje i kojima duguju svoju vlast, ignorišući ideje kojima mora da služe i često o njima nemaju čak ni predstavu, demorališu se, pretvaraju u ohole i uobražene velikaše, koji prisvajaju prava koja im ne pripadaju i smatraju da im je sve dozvoljeno.

Međutim uporno održavanje birokratizma u uslovima socijalističkog društva ne može se objasniti samo tim razlozima. Njegova reproduktivna aktivnost mnogo je složenija. Birokratska drskost i deformacije u rukovodstvu i upravljanju javljaju se i tamo gde bi, reklo bi se, bilo uzaludno tražiti takvu demoralizaciju pojedinih lica, gde čak postoji najiskrenija želja da se ne odvaja od naroda i da se svesno služi njegovim interesima, a da i ne govorimo o takvim slučajevima birokratizma koji se javljaju nesvesno, usled lenjosti i prosto usled težnje za udobnošću.

U takvim uslovima dobro žive ljudi s niskim kvalifikacijama, koji nisu sposobni za nikakvo konkretno rukovođenje, ali koji su sjajno »ovladali« rukovodstvom s njegove formalne strane. Oni su usavršili taj stil i način rada. Oni odlično umiju da pišu direktive, naredbe, izveštaje, snalaze se u opširnim izlaganjima na sednicama i savetovanjima koja ništa ne kažu i ništa ne rešavaju, znaju napamet sve zvučne fraze. Među njima nalazi se često i onaj, na žalost, dobro poznati tip premorenog, od rada iscrpenog i aktivnog ali besplodnog radnika, koji skapava od jutra do mraka nad hartijama, trči sa savetovanja na savetovanje, a ne donosi nikakve koristi. Pri tom je on iskreno ubeđen da samopregorno služi socijalizmu. U uslovima birokratskog centralizma nemamo uvek posla sa stvarnim nosiocem nepravilnog stila rada, nego često samo sa žrtvom birokratskih metoda, celokupnog sistema rada.

Ako ne postoji potrebna kontrola rada, taj »stil rada« zloupotrebljavaju i sve vrste avanturista i varalica, majstora za bacanje peska u oči ili, kao što je govorio Lenjin, »slatkih laži«. Oni sastavljaju lažne izveštaje, organizuju sve moguće formalne mere i parade koje prikrivaju nepovoljno stanje stvari. Glavni smisao njihove aktivnosti nije uspeh u radu, nego njihova lična karijera; osnovni kriterij uspeha je pohvala odozgo, reputacija »gore«. Oni će se truditi, pa i s uspehom, ali samo onoliko koliko je potrebno za »reputaciju«, i ne više. Pri tome oni guše kritiku i inicijativu radnika, jer se pla-

¹⁴ V. I. Lenjin, Soč., t. XLV, str. 390.

še kontrole odozdo. Oni priznaju samo kontrolu odozgo, ali i nju nastoje na svaki način prevariti lažnim izveštajima u kojima prikazuju svoj rad i svoje zasluge u najpovoljnijem svetlu.

Treba napomenuti da Lenjinski princip demokratskog centralizma predstavlja neraskidivo jedinstvo onih dvaju protivrečnih aspekata. U praksi se ne može mehanički isticati jedna, a izostaviti druga strana. Lenjin koji je primenjivao princip demokratskog centralizma u rukovođenju socijalističkom državom skretao je pažnju na demokratski karakter centralizovanog upravljanja i rukovođenja, na njegovu razliku od krutog centralizma, na primer, vojnog ili birokratskog.

Demokratska strana upravljanja ispoljava se u tome što centralno rukovodstvo ostavlja svuda, gde je to celishodno, prostor za inicijativu odozdo, što ono računa na kontrolu odozdo i odozgo, što stvara široke mogućnosti za kritiku odozdo i na taj način obezbeđuje najpotpuniju proveru svih direktiva u praksi: pri tome u najvećoj mogućoj meri mora da bude obezbeđen uticaj odozdo i na rad sa kadrom, naročito na izbor i zamenu kadra. Demokratski centralizma znači da niži organi i svi radnici moraju što je moguće aktivnije učestvovati u izradi direktiva odozgo, da imaju široke punomoći u svemu što ne ulazi u kompetenciju viših organa i organizacija. Naročito je potrebno da pokazuju samostalnost u izboru metoda i načina izvršenja zadataka koji im se postavljaju.

Pojava birokratskih deformacija može da izazove ispoljavanje principa autokratije kao i nepravilnu primenu principa kolektivnosti pri donošenju odluka. Poznato je da je Lenjin u odnosima državnog aparata uvek insistirao na principu autokratije. Princip »jednonačalija« jeste sistem »koji više od svih obezbeđuje najbolje iskorišćavanje ljudskih sposobnosti i realnu, a ne formalnu, kontrolu rada... Kolegijalnost u najboljem slučaju daje ogromnu utaju snage i ne zadovoljava brzinu i preglednost rada koja je potrebna za ambijent centralizovane krupne industrije«¹⁵.

Lenjin se potpuno određeno izjasnio za to da privrednim preduzećima upravlja jedno lice (»autokratizam«). Druga je stvar ko treba da odredi to lice, da li ga treba izabrati ili imenovati i koliko široka treba da budu njegova punomoćja. To treba da se odredi u zavisnosti od konkretnih prilika. U svakom slučaju, Lenjin se izjašnjavao za potrebu stroge kontrole odozgo i za odgovornost kako pred višim organima, tako i pred radnicima.

Princip autokratizma u Lenjina nije u protivurečnosti, nego odgovara socijalističkoj demokratiji. Socijalistički demokratizam dolazi do izražaja u najširem mogućem učestvovanju radnika (članova sindikata koji su pod rukovodstvom partije) u donošenju odgovarajućih mera. To učešće treba da u najvećoj mogućoj meri obezbedi njihovo izvršenje i mobilizaciju i vaspitanje onih koji treba da te mere sprovedu. Lenjin ni u kom slučaju nije predstavljao autokra-

¹⁵ V. I. Lenjin, Soč., tom XL, str. 76—77.

tizam kao pravo na nezavisnu kontrolu i samovoljno odlučivanje, čak i ako ono u suštini može da bude pravilno.

Od rukovodećih organa na svim stepenima Lenjin je zahtevao kolektivnu, tj. kolegijalnu diskusiju i odluke o pitanjima upravljanja, kolektivno učešće u donošenju odluka, za koje, međutim, uvek treba da odgovara samo jedno određeno lice. Ali Lenjin je imao svoju duboku prostudiranu predstavu o kolektivnom načinu upravljanja. Pre svega, kao što on piše u svom nacrtu pravila o upravljanju sovjetskim organizacijama, neophodno je utvrđivanje »najpreciznije odgovornosti svakog lica koje se nalazi na bilo kojoj dužnosti, za izvršenje određenih, jasno i nedvosmisleno definisanih zadataka i praktičnih radova.

Izvršenje toga pravila, bez kojeg je nemoguće izvršenje stvarne kontrole i izbor najpogodnijih lica za svaku dužnost i za svaki rad, mora da postane . . . bezuslovno obavezno.«¹⁶

Lenjin je odlučno presekao birokratsko stremljenje bežanja od odgovornosti, zlopotrebu kolektivnosti da bi se sa sebe skinula odgovornost, možda čak i pomoću osnivanja nebrojenih komisija i potkomisija. »Umesto da odgovara za svoj rad, da podnosi odluke Sovnarkomu i da zna da je za njih odgovoran — sakriva se iza komisije. U komisijama đavo noge lomi, niko ništa ne razume, niko ne zna ko odgovara: sve se zamrsilo i na kraju donosi se odluka po kojoj su svi odgovorni.«¹⁷

Lenjin je zahtevao bezuslovnu ličnu odgovornost. Ako je Lenjin smatrao da u jednom ili drugom zadatku nije tačno utvrđena odgovornost, za određenog radnika, zahtevao je da se na odgovornost pozove rukovodilac odgovarajuće ustanove, pošto je, kao što je često naglašavao, rukovodilac odgovoran ne samo za svoj rad nego i za rad svojih potčinjenih.

Lenjin je bio odlučan protivnik »papirnog« rukovođenja pomoću pismenih prikaza i izveštaja. On je dokazivao nekorisnost rada takvih ljudi, koji levo i desno daju instrukcije i direktive, a dobijaju sasvim suprotne rezultate nego što su oni na papiru. On se zalagao za žive kontakte s ljudima, za neposrednu kontrolu njihovog rada. Interesantno je da je još u vreme revolucije, u maju 1917, Lenjin u »Pravdi« napisao članak u kojem je pokazao kako zamišlja odgovornost rukovodilaca državnog aparata buduće države radnika i seljaka, bez prevlasti kapitalista i birokratije. On je pisao da će na rukovodeća mesta te države biti postavljeni organizatori koji će raditi kao opštenarodni instruktori, kao patrolni organizatori.¹⁸

Za lenjinsku politiku borbe protiv birokratizma, za stvaranje državnog aparata koji bi funkcionisao bez trenja, karakteristična je pre svega njegova borba sa anarhističkim i uopšte pseudoradikal-

¹⁶ V. I. Lenjin, Soč., t. XXXVII, str. 365.

¹⁷ V. I. Lenjin, Soč., t. XLV, str. 115.

¹⁸ V. I. Lenjin, Soč., t. XXXII, str. 111.

nim tendencijama. Lenjin je vrlo oštro istupao protiv onih koji su smatrali da je birokratizam bezuslovna karakteristika svake organizacije, svakog upravljačkog i administrativnog aparata; nihilistički se odnosio prema njegovoj ulozi i degradirao je.

Borba protiv birokratizma daje utoliko bolji efekat, ukoliko se otvorenije vodi, ukoliko šira javnost učestvuje u njoj.

Lenjin se borio javno protiv birokratizma ne samo radi mobilizacije javnosti nego i zato da bi svi znali da komunistička partija i sovjetska vlada nemaju ničeg zajedničkog sa birokratskim gadostima i birokratskim ignorisanjem potreba radnika, s birokratskim metodima uopšte.

Prema tome, Lenjin je odlučno bio protiv toga da se komunisti, kao članovi vladajuće partije, koriste bilo kakvim privilegijama. Lenjin je isticao potrebu da »radnici nepartijci uvide da članovi vladajuće komunističke partije primaju obaveze i da komunisti primaju nove članove u partiju ne zato da se ovi koriste privilegijama, u vezi s položajem u vladajućoj partiji, nego da bi pružili primer pravog komunističkog rada...¹⁹.

Lenjin je na socijalizam i socijalističke produkcione odnose gledao kao na sistem koji počiva ne samo na razvijenim proizvodnim snagama u njihovom najužem ekonomskom smislu već, pre svega, koji ima za pretpostavku veći kulturni nivo u kome će se odnosi među ljudima i ophođenje prema čoveku karakterisati i višim nivoom kulture. Sve je ovo neophodno za stvarno oslobođenje čoveka i za njegovo osećanje poštovanja i uvažavanja ličnosti, bez obzira na njeno zanimanje (profesiju). Otuda je Lenjin poklanjao ogromnu pažnju ophođenju prema strankama, naročito tom ophođenju službenika državnog aparata. Često je isticao potrebu da administracija bude organizovana na najsavremeniji način, da bude efikasna i pedantna u vršenju svojih obaveza prema strankama.

Zahtevao je da članovi sovjeta, pored prisustva sednicama, vrše i određene državne funkcije i na taj način se bore za dosledno sprovođenje u delo zaključaka sa zasedanja. Za Lenjina je samoupravljanje značilo dalje kretanje revolucije. „Proletarijatu treba ukazati« — pisao je Lenjin »kako konkretnim merama treba kretati revoluciju napred. Kretati revoluciju napred, znači ostvariti samoupravljanje; samoupravljanju ne smeta poraz demokratije. Komuna znači potpuno samoupravljanje.«²⁰

»Samo postojanje komune« — pisao je Lenjin — »povlačilo je za sobom, kao nešto što se samo od sebe podrazumeva, komunalno samoupravljanje. Komunalno uređenje vratilo bi društvenom telu svu onu snagu, koju je do sada gutala »država« — onaj parazitski izrastak, koji se hrani na račun društva, zadržavajući njeno slobodno kretanje«.

¹⁹ V. I. Lenjin, Soč., XXXIX, str. 380.

²⁰ V. I. Lenjin, Soč., tom. XXIV, str. 122—123.

I dalje... »Nije dovoljno biti revolucionar i pristalica socijalizma ili komunista uopšte« — pisao je Lenjin u »Narednim zadacima sovjetske vlasti« — »Valja znati naći u svakom momentu onu specijalnu kariku lanca za koju se treba svom snagom uhvatiti da bi se zadržao čitav lanac i solidno pripremio prelaz na sledeću kariku, pri čemu red karika, njihov oblik, način na koji su spojene, njihova međusobna razlika u istorijskom lancu događaja nisu tako prosti i nisu tako glupi kao u običnom lancu koji je iskovao kovač«. ²¹

Često se mogu čuti u poslednje vreme primedbe na Lenjinovu demokratičnost sa željom da se dokaže da je on u suštini bio protiv uključivanja širokih masa u upravljanje, poslovima proizvodnje i društva, a za autokratizam i centralističko rukovođenje. Zastupnici ovih teza upravo pokazuju koliko malo poznaju suštinu i duh Lenjinova celokupnog učenja. Zaboravljaju da Lenjin nije bio samo teoretičar već i strateg revolucije i da je, zavisno od konkretnih uslova, tražio najoptimalnija rešenja, uvek vodeći računa o osnovnim ciljevima revolucije i socijalizma.

Međutim, ne znači da je Lenjin rekao i dorekao sve i da se svaka manifestacija savremenog društvenog života i razvoja mora uklapati u svaki Lenjinov citat. Sam bi se Lenjin najviše tome protivio, jer bi se rušili temelji njegovog učenja, a pre svega njegova dijalektika kroz koju je dao i otkrio zakonitosti trajnog kretanja i metode analize konkretnih društvenih pojava — opštih, posebnih i pojedinačnih.

Kruto dogmatsko i nekritičko tumačenje marksizma i takvo njegovo primenjivanje u praksi, koje ima svoje pobornike u savremenom svetu, vodi okoštavanju žive socijalističke misli. Misao i delo klasika naučnog socijalizma mora se dalje razvijati i kritički analizirati da bi se našla, zavisno od konkretnih društveno-istorijskih okolnosti, najadekvatnija rešenja za njegovo oživljavanje u praksi.

Za doslednu primenu marksizma potrebna je naučna analiza koja podrazumeva nepoštedno odbacivanje administrativne, nedemokratske i neslobodne prakse, što treba da omogući pobedu demokratskog — ljudskog socijalizma. Sa početkom izgradnje demokratskog — samoupravnog socijalizma institucije kao što su država, armija, policija birokratija moraju ustupiti mesto čovekovom »prirodnom pravu« koje ima revolucionarni karakter i koje vodi »naturalizaciji« čoveka i humanizaciji prirode.

²¹ V. I. Lenjin, Izabrana dela, Tom II, knjiga I, str. 301, »Kultura«, 1950.

Prof. Dr. PREDRAG ALEKSIĆ, Faculty of Economics, Belgrade

THE IDEAS OF THE FOUNDERS OF SCIENTIFIC SOCIALISM ON THE PARTICIPATION OF WORKERS IN THE MANAGEMENT OF SOCIAL AFFAIRS

Summary

From the explanation of the author we can conclude that the roots of the ideas of a more humane society without exploitation can be found already in the works of the early utopian socialists: Campanella, Moor and others as well as in those of the great utopian socialists: Saint-Simon, Fourier and Owen.

Their ideas could not take control of masses in spite of the fact that they were acceptable to them and that their criticism of the existing state of things reflected class relations in a realistic way. Namely, the utopian socialists could see no driving force which could turn these ideas into reality.

Starting from the positive insights of his predecessors, Marx and Engels and Later Lenin put these »arms« into the hands of the force which alone can radically change the existing state of things through the socialist revolution — the working class. The final objective are neither the proletarian dictatorship nor the socialist revolution. They are but a temporary means enabling the association of producers and the coming to power of the working class. The latter is going thus to manage the results of its labour and there will be full freedom for everybody. The socialist state with the full socialist democracy is to the founders of scientific socialism only a transitory phase to the classless society. While the socialist democracy is going to be established there will pass away all the class contradictions which have been inherited from former formations.

The author emphasizes the importance and the freshness of Lenin's attitudes as well as the need to develop the thoughts of the Marxian classics. He also emphasizes how detrimental the dogmatic and non-critical interpretation of Marxism is, whose persistent application is the condition underlying the victory of democratic and humane socialism.

Проф. Д-р ПРЕДРАГ АЛЕКСИЧ, Экономический факультет, Белград

ИДЕИ ОСНОВОПОЛОЖНИКОВ НАУЧНОГО СОЦИАЛИЗМА О ВКЛЮЧЕНИИ РАБОЧИХ В УПРАВЛЕНИЕ ОБЩЕСТВЕННЫМИ ДЕЛАМИ

Резюме

В своей работе автор указывает на то, что идеи строительства гуманного общества без эксплуатации зародились еще в ранних трудах социалистов-утопистов: Кампанелла, Мора и других, а также ими проникнуты и труды великих социалистов-утопистов: Сен-Симона, Фурье и Оуэна.

Но несмотря на то, что их идеи были приемлемы, а критика существующего положения вещей реально отражала классовые отношения, они не могли овладеть массами, т.к. не видели подлинную движущую силу, которая смогла бы реализовать и претворить в жизнь эти идеи.

Исходя из положительных познаний своих предшественников Карл Маркс, а позднее и Ленин ставили это „убийственное оружие” в руки той силы, которая и только она, сможет посредством социалистической революции существенно изменить существующее положение вещей, т.е. они дали это оружие в руки рабочему классу. При чем классики марксизма не остановились на том, что диктатура пролетариата и социалистическая революция является крайними целями, указывая на то, что они лишь временное средство, форма на пути к социализации производителей и конечному становлению у власти рабочего класса над результатами их труда и осуществления полной свободы для всех. Основоположники научного социализма считают социалистическое государство при полной социалистической демократии лишь переходной стадией на пути к бесклассовому обществу, при чем в этом периоде посредством процессов осуществления социалистической демократии должны исчезнуть все классовые противоречия, доставшиеся в наследство из предшествующих формаций.

Автор также указывает на важность и актуальность воззрений Ленина, а также и на необходимость развития мысли классиков марксизма, одновременно указывая на вредность догматического и некритического толкования марксизма, лишь последовательное применение которого является условием для победы демократического гуманного социализма.

